

Luovuus ja säveltäminen osana musiikinopetusta

Miia Kuusela

**Pedagoginen opinnäytetyö
Huhtikuu 2009**

**JYVÄSKYLÄN
AMMATTIKORKEAKOULU**
Ammatillinen opettajakorkeakoulu

Tekijä Kuusela, Miia	Julkaisun laji Pedagoginen opinnäytetyö (5op)	
	Sivumäärä 20	Julkaisun kieli Suomi
	Luottamuksellisuus ☐ Salainen _____ saakka	
Työn nimi Luovuus ja säveltäminen osana musiikinopetusta		
Koulutusohjelma Opettajan pedagogiset opinnot musiikin ja tanssin alalla		
Työn ohjaaja Miettinen, Raija		
Toimeksiantaja		
Tiivistelmä <p>Tämän työn lähtökohtana on aktiivinen oppija. Aktiivista oppimista tarkastellaan luovan prosessin kautta, sekä pohditaan, kuinka musiikin perusteissa ja soittotunnilla opitut asiat yhdistyisivät kokonaisvaltaiseksi musiikinoppimiseksi. Luovasta toiminnasta käsittelyssä on säveltäminen. Yksi tärkeimmistä kysymyksistä on, millaista hyötyä oppilaalle luovasta prosessista, kuten säveltämisestä on.</p> <p>Työ jakautuu kahteen pääotsikkoon: luovuuteen ja säveltämiseen. Luovaa prosessia ja ajattelua sekä luovuuden etuja pohditaan musiikin ja erityisesti säveltämisen näkökulmasta, mutta myös yleisellä tasolla. Säveltämisen osalta työ keskittyy suurimmalta osin musiikin perusteiden oppikirjoista sekä pianokouluista löytyneisiin sävellystehtäviin. Näistä oppikirjoista löytyneet materiaalit on tarkoitettu ideapankiksi opettajille.</p> <p>Luovan toiminnan, kuten säveltämisen käyttämiselle osana opetusta löytyy runsaasti perusteluja luovuutta ja luovaa prosessia käsittelevästä kirjallisuudesta. Valmista sävellystehtävämateriaalia on myös runsaasti saatavilla musiikin perusteiden oppikirjoissa sekä pianokouluissa.</p>		
Avainsanat luovuus, säveltäminen, musiikinteoria, piano		
Muut tiedot		

Author Kuusela, Miia	Type of Publication Diploma project (5 ECTS)	
	Pages 20	Language Finnish
	Confidential ☐ Until _____	
Title Creativity and composing in music teaching		
Degree Programme Pedagogical studies for music and dance teachers		
Tutor Miettinen, Raija		
Assigned by		
Abstract <p>The baseline of this work is an active learner. Active learning is examined through the creative process. How the skills learned in music lessons can be combined to comprehensive music learning is also examined. In this work creative action is focused on composing. One of the main questions is how creative process like composing benefits the student.</p> <p>This work has two main topics: creativity and composing. Creative process, thinking and its benefits are examined by the view of the music and especially composing, but also in general. In the view of the composing this work is focused on the composing exercises in music theory textbooks and in piano school books. The exercises found from these books are material for teachers who want to use composing as a part of the teaching.</p> <p>There are many reasons found from the literature for using creative action like composing as a part of the teaching. There are lot of composing exercise material ready to use in the music theory textbooks and in piano school books.</p>		
Keywords creativity, composing, music theory, piano		
Miscellaneous		

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	2
2 LUOVUUS.....	4
2.1 Luovuuden määrittelyä	4
2.2 Luova ympäristö.....	5
2.3 Luova ajattelu	5
2.3 Luova prosessi.....	6
2.4 Luovuuden tukeminen.....	7
2.5 Luovuuden edut musiikinopetuksessa.....	8
3 SÄVELTÄMINEN	10
3.1 Sävellystyön vaiheet.....	10
3.2 Opetusmateriaaleista löytyneitä sävellystehtäviä	12
3.2.1 Pianokouluista löytyneitä sävellystehtäviä.....	12
3.2.2 Musiikin perusteiden oppikirjoista löytyneitä sävellystehtäviä.....	14
3.3 Tarinasäveltäminen.....	15
4 POHDINTA	17
LÄHTEET	

1 JOHDANTO

Säveltäminen on aina ollut lähellä sydäntäni. Pienestä asti olen kirjoitellut lauluja ja musiikkisten taitojeni kasvaessa olen siirtynyt haastavampiin teoksiin. Oppilaitani varten olen säveltänyt pienimuotoista piano-ohjelmistoa. Säveltäminen kiinnostaa aiheena myös siksi, että olen miettinyt, kuinka sitä saisi hyödynnettyä opetustyössä.

Musiikkipedagogin koulutukseni aikana, opettaessani ja säveltäessäni olen miettinyt, millaista hyötyä säveltämisestä on minulle itselleni ja millaista hyötyä siitä voisi olla oppilaileni. Olen pohtinut kuinka tällainen luova prosessi syntyy, sillä itse olen aina vain alkanut säveltämään syystä, jota en ole sen kummemmin koskaan pohtinut. Kuinka tällaisen luovan säveltämis- ja oppimisprosessin sitten saisi käyntiin opetustyössä? Millaista hyötyä oppilaalle on säveltämisestä luovana prosessina?

Ajatus säveltämisestä aiheena lähti omien intressieni lisäksi liikkeelle siitä, että mietin, kuinka instrumenttiopetuksessa opitut tiedot ja taidot sekä musiikin perusteissa opitut asiat yhdistyisivät monipuolisesti. Säveltämistyössä oppilas hyödyntää sekä instrumenttinsa hallintaa ja ominaisuuksia, sekä sävellystä nuotintaessa musiikin teoriapuolen tietämystään. Musiikkioppilaitoksen toiminnan kannalta tämän työn keskipisteenä on se, kuinka instrumenttiopinnot, musiikin perusteiden opetus ja säveltäminen voisivat tukea oppilaan kokonaisvaltaista musiikinoppimista. Myös taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteissa musiikin perusteiden kohdalla mainittu sana ”säveltäminen” on saanut tämän ajatusprosessin liikkeelle.

Tätä työtä tehdessäni minulla ei ole ennakko-olettamusta eikä tilastollista tietoa siitä, kuinka moni opettaja säveltämistä käyttää opetustyössään. Tämä työ voi antaa ideoita sekä niille jotka sävellystä ovat jo käyttäneet, yhtäläillä kuin niille, jotka sitä eivät ole käyttäneet. Tämän työn yhtenä tarkoituksena on löytää valmiita sävellystehtäviä pianonsoiton oppikirjoista, sekä musiikinperusteiden oppikirjoista. Tarkoituksenani on selvittää, kuinka paljon kyseisiä tehtäviä kirjoista löytyy. Löytyneet tehtävät on tarkoitettu ideapankiksi sekä työssä oleville, että tuleville opettajille.

Tämän työn yksi keskeinen ajatus on aktiivinen oppija. Taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteiden mukaan opetuksen pohjalla vaikuttaa oppimiskäsitys, jonka mukaan oppiminen on aktiivinen ja tavoitteellinen prosessi. Lisäksi opetuksessa otetaan huomioon, että oppiminen on seurausta oppilaan omasta toiminnasta. (Opetushallitus, 2002, 7.) Musiikin opetuksessa tämä oppimiskäsitys toteutuu varmasti suurelta osalta muutenkin, oppilaan ollessa kokoajan aktiivinen soitonopiskelija. Säveltäminen yhtenä työskentelymuotona tukisi tätä oppimiskäsitystä entisestään.

Työ on jaettu kahteen osioon. Työn toinen luku käsittelee luovuutta ja luovaa prosessia musiikin yleisellä tasolla sekä musiikin näkökulmasta. Kolmas luku käsittelee säveltämistä, sekä sisältää alan oppikirjoista löytyneet sävellystehtävät.

2 LUOVUUS

Tässä työssä luovuuden määritelmä perustuu Uusikylän ajatuksiin. Hän kirjoittaa artikkelissaan *Voiko luovuttaa opettaa?* seuraavaa: ”*Luova ympäristö antaa jokaisen toteuttaa itsensä ilman vähättelevää arvostelua. Jokamiehen luovuudessa ei tarvitse kiinnittää huomiota luovan prosessin tuotoksen tasoon. Pääasia on, että luovuus antaa iloa ja sisältöä elämään.*” (Uusikylä, 2002, 49.) Mielestäni tässä on kolme tärkeää asiaa musiikinopetuksen kannalta. Ensinnäkin artikkelissa mainittu luova ympäristö tukee taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteiden (2002) esittämiä määritelmiä hyvälle opiskeluympäristölle. Toiseksi hyvin huomattavaa on se, että tärkeintä on luova prosessi ja se, mitä oppilas siitä oppii. Tavoitteena eivät ole suuret sinfoniat tai oopperat vaan oppilaan kasvu ja taitojen karttuminen. Kuten Uusikylä artikkelissaan mainitsee, on luovasta toiminnasta saatava ilo ensiarvoisen tärkeää.

2.1 Luovuuden määrittelyä

Luovuuden määritelmiä on todennäköisesti yhtä paljon kuin määrittelijöitäkin. Kirjassa *Luovuus: Taito löytää* rohkeus toteuttaa, on kaksi tärkeää melko tärkeältä tutuvaa ajatusta luovuutta ajatellen. Ensimmäiseksi kirjassa esitetään, että luovuutta voi esiintyä millä tahansa elämän alueella. Toiseksi mainitaan, että luovuus kiinnittyy aina johonkin erityisalaan. (Uusikylä & Piirto, 1999, 13.)

Gardner on vuonna 1983 lajitellut luovuuden intelligenssit seuraaviin osa-alueisiin: loogis-matemaattinen, kielellinen, spatiaalinen, musiikillinen, kehollis-kinesteettinen, interpersoonallinen, intrapersoonallinen (Kansanen & Uusikylä toim., 2002, 44.) Huomattavaa tämän työn aihepiirin kannalta on, että tässä määritelmässä musiikillinen luovuus oma erillinen alueensa, eikä sitä ole yhdistetty muihin taiteisiin.

Barron on esittänyt näkemyksiä, joista luovuuden tutkijat ovat olleet kohtalaisen yksimielisiä. Luovuus on kykyä kehittää jotain uutta ja vaatii sopeutumista uusiin tilanteisiin. Luo-

vuuden eri osa-alueisiin liittyy omaperäisyyttä ja epätavallisia ratkaisuja. Kun luovuutta tutkitaan, voidaan erotella kolme tekijää: luova yksilö, luova prosessi ja luovan prosessin tuloksena syntyvä produkti. Nämä produktit voivat olla hyvin moninaisia. Ne voivat olla esimerkiksi keksintöjä, sävellyksiä, runoja, lääkkeitä, maalauksia, tieteellisiä teorioita, tapoja hallita ja alistaa tai ohjelmia sosiaalisten ongelmien vähentämiseksi. (Uusikylä & Piirto, 1999, 18.)

2.2 Luova ympäristö

Taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteet antavat viitteitä hyvästä opiskeluympäristöstä. Musiikkioppilaitosten opiskeluympäristöä on luonnehdittu mm. seuraavasti. Tavoitteena on, että opiskeluympäristössä vallitsee avoin, rohkaiseva ja myönteinen ilmapiiri. Tällainen hyvä opiskeluympäristö mahdollistaa oppilaan vuorovaikutustaitojen, aloitekyvyn ja pitkäjänteisyyden kehittymisen. Se myös kannustaa oppilaan aktiivisuutta, luovuutta, itsenäistä ajattelua ja oppimismotivaatiota ja mahdollistaa turvallisen kasvun ja kehityksen. Opiskeluympäristön tulee olla sellainen, että oppilaalla on mahdollisuus kykyjensä ja musiikillisen ilmaisunsa tavoitteelliseen, monipuoliseen kehittämiseen. Onnistumisen kokemukset, jotka musiikissa usein syntyvät pitkäjänteisen työskentelyn kautta, kasvattavat oppilaan uskoa omiin kykyihinsä. (Opetushallitus, 2002, 7.) Oppilaille tulisi siis luoda hyvä opiskeluympäristö, jossa on tilaa luovuudelle ja joka kehittää oppilasta. Opetussuunnitelmassa kuvaillut puitteet ovat mitä otollisimmat oppilaiden omaan säveltämistyöhön, jos siihen annetaan mahdollisuus.

2.3 Luova ajattelu

Monissa luovuustutkimuksissa, joissa on pyritty saamaan selville, mistä uudet ideat syntyvät on päädytty ajatukseen, että aikaisemmin omaksuttu tietämys ohjaa uusien innovaatioiden kehittymistä. Uusia oivalluksia syntyy, kun vakiintuneita käsitteitä laajennetaan, modifioidaan ja yhdistellään uudelleen. Vakiintuneiden käsitteiden käyttö ohjaa uusien ideoiden

keksimistä, jolloin uuden musiikilliset oivallukset nousevat aikaisemman tietämyksen rekonstruktiiivisesta käytöstä. (Ahonen, 2004, 173.)

Luvussa 2.1 esittelin Gardnerin määritelmät luovuuden eri alueista. Uusikylä esittelee artikkelissaan *Voiko luovuutta opettaa?*, että erilaiset luovat ajatteluprosessit sisältävät erilaisia elementtejä. Tämä riippuu siitä, onko kyse esimerkiksi kielistä, loogisesta ongelmanratkaisusta, säveltämisestä vai arkkitehtuurista. (Kansanen & Uusikylä toim., 2002, 43.) Onhan näissä erilaisissa ajatteluprosesseissa eri sisällöt ja erilaiset ”rakennusmateriaalit”.

Kuinka ideat syntyvät? kirjassa korostetaan sitkeyttä ja innostuneisuutta. On jaksettava keskittyä yhä uudelleen ja uudelleen. Innostuneisuutta tarvitaan, sillä uusien ideoiden ja tuotosten synnyttäminen ei aina suju vaikeuksitta. Innostus on polttoaine jolla luova prosessi käy. Sitkeys on myös tärkeä elementti siitä syystä, että ja sitkeällä työllä lahjakkuus jalostuu luovuudeksi. (Koski & Tuominen & Kärkkäinen, 2004; 46, 50.)

2.4 Luova prosessi

Uusikylä esittää ajatuksia luovasta prosessista ja tämän prosessin käynnistymisestä. Hän esittää, että luovan prosessin käynnistyminen vaatii yksilöltä seuraavia asioita: uskallusta, epäsovinnaisuutta ja jopa maanista vimmaa. Ennen prosessin käynnistymistä täytyy myös löytää ongelmat, joita lähdetään ratkomaan. (Kansanen uusikylä toim. 2002, 47.) Luovan prosessin ongelmien löytyminen sävellystyössä voisi tarkoittaa ennemminkin ideoiden kehittelyä sävellystä varten.

Csikszentmihalyin (1996) mukaan luovassa prosessissa motivaatio on keskeisessä roolissa. Jos prosessissa haluaa onnistua, on oltava halu ja kyky suunnata energiansa tiettyyn kohteeseen. Tällainen energian intensiivinen suuntaaminen vaatii yksilöltä kestävyyttä. Sitkeyttä vaaditaan, sillä luovaa prosessia ei voi tietoisesti kiihdyttää. Luovan prosessin aikana on mahdollista päästä ns. flow tilaan, jolloin koetaan syvää eheyttä ja tyytyväisyyttä. Tällaiseen tilaan pääseminen edellyttää kuitenkin sitä, että tehtävän vaikeus on tasapainossa yksilön taitojen kanssa. (Kansanen & Uusikylä, 2002; 47, 48)

Wallas on jo vuonna 1926 esittänyt jaon, jonka mukaan luovassa prosessissa on neljä vaihetta. Ensimmäinen vaihe on valmistautuminen (preparation). Valmistautumisvaihetta seuraa hautomisvaihe (incubation). Hautomisvaihetta seuraa oivallus (illumination) ja viimeisenä vaiheena on todentaminen (verification). (Uusikylä, 1994, 98).

Luova prosessi päättyy aina johonkin tuotokseen. Uusikylä esittää kirjassa *Luovuus: Taito löytää, rohkeus toteuttaa* Maslown ajatuksia. Hänen ajatuksissaan on tärkeää se, että ihmisellä on oikeus toteuttaa itseään luovasti. Ja kun ihminen toteuttaa itseään luovasti on ihmisen kasvu ja ennakkoluuloton, vapautunut työskentely tärkeämpää kuin tuotoksen laatu. (Uusikylä & Piirto, 1999, 31.)

2.5 Luovuuden tukeminen

Kuinka voisimme opettajina tukea oppilaidemme luovaa työskentelyä? Piirto on antanut kirjassa *Luovuus: Taito löytää, rohkeus toteuttaa*, neuvoja opettajille ja vanhemmille luovuuden tukemiseen. Ensimmäiseksi Piirto neuvoo järjestämään lapsille omia paikkoja luovaa toimintaa varten. Näin lapsi voi luoda ilman häiriöitä. Lapselle tulisi materiaaleja ja välineitä. Lasta on tärkeää rohkaista luovaan toimintaan. Piirto esittää myös, että tuotoksia kannattaa esille, mutta Maslown tapaan korostaa että tuotoksen laatu ei ole tärkeintä. Lapset tarvitsevat luovaa esimerkkiä, jollaisia me opettajina voimme heille olla. On tärkeää, että lapsille annetaan lupa luoda. Tähän auttaa ilmaston virittäminen luovaksi, joka vaatii vapauden antamista ja arvostelun poistamista. Kaikkia lapsia ei tarvitse muokata samaan kaavaan, anna lupa olla erilainen. Myös hyväntahtoinen huumori on hyvä keino virittää tunnelma suotuisaksi. (Uusikylä & Piirto, 1999, 84–102.) Piirto korostaa myös, että luovuuden edistämisen kannalta turvallinen ja rakastava koti- ja kouluympäristö on lapselle erittäin tärkeä. Lapselle on annettava mahdollisuus yrittää ja erehtyä turvallisessa ympäristössä. (Mts. 130).

Vuodelta 1989 on Amabilen neuvoja luovuuden tukemiseen ja opetustyöhön. Lähtökohta oppilaan ja opettajan väliseen suhteeseen on se, että oppilaat ovat ainutkertaisia yksilöitä ja

ansaitsevat kunnioitusta. Opettajuudesta Amabile toteaa, että opettaja ei ole poliisi, jumala eikä vääpeli. Oppimisesta Amabile toteaa, että sen tulee olla aktiivista ja se tulisi mahdollisimman paljon kytkeä oikeaan elämään. Oppimisympäristöstä sanotaan, että ilmaston tulisi olla turvallinen ja opetuksen mukavaa. Tavoitteena on poistaa luokasta jännittynyt ilmapiiri. (Kansanen & Uusikylä toim., 2002, 54.)

2.6 Luovuuden edut musiikinopetuksessa

Mitä hyötyä luovasta toiminnasta, kuten säveltämisestä, on musiikin opetuksen ja oppimisen kannalta? Instrumenttiopinnoissa on jäljittelyyn ja toistoon on aina välttämätön osa opetusta sillä motoriset taidot ja tekniikka tulee hioa kuntoon. Oppilaan musiikillinen tietämys saattaa kuitenkin jäädä vajavaiseksi jos oppilasta ei ohjata luomaan oppimistaan asioista uutta. Tärkeää on myös kannustaa oppilaista testaamaan musiikin elementtejä erilaisissa olosuhteissa. (Ahonen, 2004, 168–169.) Teknisten taitojen lisäksi oppilaat oppivat soittotunneilla tietenkin enemmän kuten musiikin eri tyylejä ja aikakausia, ilmaisua, yhteismusisointia. Kuitenkin yhdistämällä näitä kaikkia soittotunneilla opittuja elementtejä musiikin perusteissa opittuun teoriapohjaan, voidaan saada aikaiseksi jotain uutta ja innostavaa. Jotain mikä kehittää oppilaan musiikillista tietämystä konkreettisella tavalla.

Oppimispsykologiassa puhutaan paljon tekemällä oppimisesta ja keksivästä oppimisesta. Näissä molemmissa on sama lähtökohta: aktiivinen oppija. Tärkeintä on oppijan ymmärtämisen kehittäminen. Työstämällä opittavaa ainesta aiemmin opitun tiedon päälle kasataan uusia tiedon rakennuspalikoita. Musiikin opetuksessa tämä tarkoittaisi sitä, että ensin musiikin elementtejä käsitellään oppilaiden taitojen mukaan alkeellisemmissä muodoissa, mutta kun oppilaan tietovaranto karttuu, voidaan siirtyä yhä monimutkaisempiin tehtäviin. (Mts. 169–170.) Musiikkiopistoissa opiskelee hyvin eri-ikäisiä ja eritasoisia oppilaita. Opettaja on oppilaan tuntija, ja siten tietää mikä on tehtävien sopiva haastavuustaso.

Ahonen on listannut seitsemän luovan toiminnan etua musiikinopetuksessa. Ensimmäinen etu Ahosen mukaan on se, että luovat toiminnot ottavat huomioon yksilöllisen oppimistyylin. Oppilaan on mahdollista edetä persoonallisella ja hänelle sopivalla tavalla jos opetus

niin suunnitellaan. Toiseksi Ahonen esittää, että luovat toiminnot rikkovat kaavamaisuutta. Luovat toiminnot rikkovat tätä kaavaa ja edellyttävät kokonaisvaltaista tiedonkäsittelyä. Kolmas luovuuden etu on se, että luova toiminta tehostaa oppimista, sillä luoviin toimintoihin liittyy mm. etsimistä, tiedonhankintaa sekä tiedonkäsittelyä. Neljänneksi Ahonen esittää, että luovassa prosessissa törmätään epävarmuuteen ja harhapolkuihin. Tämä on positivistista siksi, että tällaiset asiat ovat tavallisia arkipäiväisessä ongelmanratkaisussa. Huolellisesti jäsennelty ja suoraviivaisesti etenevä oppiaine heikentää tätä todellisuuden kohtaamista. Viides etu liittyy ilmaisuun ja tulkintaan. Luova toiminta kehittää näitä elementtejä. Kuudentena Ahonen esittää, että luova toiminta integroi ja yhdistää tietoja. Luovissa toiminnoissa annetaan mahdollisuus musiikin eri ainesten yhdistelemiseen. Näin oppilaalle syntyy omakohtaisesti koettua ja opittua tietoa musiikin säännönmukaisuuksista. Viimeiseksi Ahonen toteaa luovien toimintojen kehittävän itsenäistä musiikillista ajattelua. (Mts. 167–168.)

Viimeiseen luovuuden etuun viitaten, Ahonen toteaa, että musiikinopetuksen keskeisenä tavoitteena tulisi olla oppilaiden musiikillisen itsenäisyyden kehittäminen. Oppilaat tulisi kasvattaa itsenäiseen muusikkouteen. Ahonen esittää kirjassaan vanhan sananlaskun: ”Anna miehelle kala niin hän on kylläinen koko päivän, opeta hänet onkimaan niin hän on kylläinen koko elämänsä.” (Mts. 168.) Opetta lapselle musiikin peruselementit, opeta häntä soittamaan ja opeta hänet säveltämään. Näin lapsen musiikillinen taito karttuu ja näin tuetaan myös lapsen kasvua ja itseilmaisua.

3 SÄVELTÄMINEN

”Järkiperäisen opin ja harjoituksen avulla taas pienempikin kyky voi varmasti ja keveästi aikaansaada moitteettomia kyhäyksiä, koska hänellä on sävelrakenteen perusjuoni ja yleiset lait selvinä” (Törnudd, 1911, 3).

Näin pohtii Törnudd teoksessaan *Yksiäänisten laulujen sävellysoapas*. Tämä on hyvä esimerkki siitä ajatuksesta, että jokainen, jolla on musiikilliset perustiedot, voi tuottaa sävellyksiä. Törnudd toteaa myös, että olisi hyvin hyödyllistä jos kansanopettajat osaisivat tilaisuuden tullen sepittää pienille oppilailleen (Mts. 3.) Vaikka Törnudd on ajatuksensa julkistanut jo noin 100 vuotta sitten, tämä ajatus koskee hyvinkin nykyajan opettajia, joilla tällainen taito olisi hyvä olla syystä, että osaamisen ja innostuksen myötä opettajalla on paremmat lähtökohdat kannustaa omia oppilaitaan sävellyksen pariin.

Taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteissa todetaan musiikin perusteiden osalta, että oppilaat tekevät itse säestyksiä ja sävellyksiä. Opetuksessa voidaan myös toteuttaa erilaisia kokeiluja ja oppiaineiden integrointia. Esimerkkinä tällaisesta työskentelystä on mainittu säveltapailukonsertit, sävellys- ja sovitustyöpajat sekä projekti- ja periodimuotoinen työskentely. Instrumenttiopetuksen kohdalla on mainittu, että oppilas oppii kirjoittamaan musiikkia (Opetushallitus, 2002; 9, 10, 17). Opetussuunnitelmasta ei kuitenkaan selviä, tarkoittaako tämä musiikin kirjoittaminen oppilaiden omien tuotoksien kirjoittamista vai ylipäänsä notaation hallintaa.

Tässä luvussa esittelen joitain ajatuksia säveltämisen vaiheista sekä ideoita joita olisi mahdollista soveltaa musiikkiopistojen opetuksessa.

3.1 Sävellystyön vaiheet

Esittelen tässä Salon ajatuksia laulun kirjoittamisesta. Näitä ajatuksia voi varmasti soveltaa myös muuhun säveltämistyöhön. Hän vertaa laulun tekemisen vaiheita mäkihyppyyn.

Ensimmäinen vaihe Salon mukaan on hyppyyn valmistautuminen. Tämä tarkoittaa sitä, että hyppääjällä on tietoa, taitoa, sekä hyvät varusteet. (Salo, 2006, 18.) Säveltäjälle tämä tarkoittaisi sitä, että musiikista on hankittu perustietoja rytmiiikan, melodian, harmonian ja musiikin eri tyylien osalta.

Toinen vaihe on torniin kiipeäminen, jossa hyppääjä ottaa sukset olalle ja kipuaa rappusia ylös. (Mts. 22.) Säveltäjälle tämä olisi taustatyön tekemistä ja informaation keräämistä. Jos tarkoituksena on myös sanoittaa, on tämä vaihe sanoitusten aiheiden ideointia ja tiedonetsintää.

Kolmas vaihe on vauhdinotto, johon on kerätty aineistoa valmistautumisen ja torniin nousun aikana. (Mts. 23.) Tässä vaiheessa säveltäjä miettisi, millainen on sävellyksen tyyli, kenelle tämä kappale tehdään ja millainen kappaleen rakenne tulisi olemaan.

Neljäs vaihe on ponnistus, jossa itse kirjoitustyö alkaa. Hyppääjä hyppää kohti tuntematonta tuulta taistellen läpi lumen ja tuiskun. (Mts. 24.) Näin säveltäjäkin alkaa kirjoitustyönsä ideoidensa, aineistojensa ja tietämyksensä pohjalta. Ajatus tuotoksesta voi olla hahmottunut, mutta silti on umpimähkään katsottava minne sitä loppujenlopuksi päätyy.

Viides vaihe on ilmalento, jonka tarkoitus on suunnata hyppyään ja korjata ponnistuksen virheitä (Mts. 25.) Säveltäjälle tämä tarkoittaisi työnsä arvioimista paperilla ja parannuksien tekemistä.

Kuudes vaihe on alastulo (Mts. 28.) Tässä vaiheessa säveltäjä julkistaisi kappaleensa arviotavaksi. Tähän vaiheeseen kuuluu se, että teosta voidaan vielä muokata ja parannella.

Tämä prosessi viittaa hyvin paljon Wallasin esittämiin luovan prosessin vaiheisiin (valmistautuminen, hautomisvaihe, oivallus ja todentaminen), jotka esiteltiin luvussa 2.4.

Musiikkiopiston oppilaan kannalta prosessin voisi kuvitella etenevän seuraavalla tavalla. Valmistautumisessa oppilas kerää itselleen musiikillista tietoa ja taitoa soittotunneilta ja

musiikin perusteiden tunneilta. Torniin kiipeämisen vaiheessa oppilas saa joko opettajalta, tai omasta inspiraatiostaan ajatuksen tehdä laulu tai sävellys. Vauhdinotossa oppilas suunnittelee sävellystään. Opettaja voi olla tukemassa tätä vaihetta ja auttaa ideoinnissa. Ponnistusvaiheessa oppilas tekee sävellyksensä ja nuotintaa sen. Opettaja voi olla tämän vaiheen aikana esim. auttamassa nuotintamisessa jos siinä ilmenee vaikeuksia. Ilmalennon ja alastulon aikana oppilas pohtii omaa tuotostaan ja korjailee sitä jos on tarvis ja esittelee sitten valmiin teoksensa opettajalle. Opettaja voi antaa ehdotuksia ja kommentteja sävellyksestä. Parasta olisi jos oppilaan kappaletta harjoiteltaisiin soittotunnilla, ja se esitettäisiin oppilaskonsertissa.

Tässä vaiheessa on hyvä muistaa ajatukset siitä, että tällaisessa luovassa prosessissa vapautunut työskentely ja oppilaan kasvu on tärkeämpää kuin lopullisen sävellyksen laatu. (Uusikylä, 1999, 31).

3.2 Opetusmateriaaleista löytyneitä sävellystehtäviä

Etsin oppikirjoista valmiita sävellystehtäviä, joita voisi hyödyntää opetuksessa. Kävin läpi sellaisia kirjasarjoja, joihin olen didaktiikan oppitunneilla tutustunut. Koska minulla on ollut didaktiikkaa sekä piano-opetuksessa, että musiikin perusteissa, etsin tehtäviä näiden aineiden oppikirjoista.

3.2.1 Pianokouluista löytyneitä sävellystehtäviä

Pianonsoitonoppikirjojen osalla rajasin etsintöjeni ulkopuolelle erilaiset improvisointitehtävät ja poimin vain ne tehtävät, joista jää oppilaalle jokin kirjallinen dokumentti. Kävin läpi kuusi pianokoulusarjaa. Tässä kolme esimerkkiä erilaisista sävellystehtävistä pianokouluissa:

Kristiina Jääskeläinen- Jarkko Kantala- Inga Rikandi:

Vivo piano 1 (2007)

Tästä kirjasta löysin kaksi sävellystehtävää. Ensimmäinen tehtävä oli A4 kokoinen, ja puolet sivusta sisältä nuottiviivastoa ja puolet kirjoitusviivastoa (pystysuunnassa). Tarkoitus

tässä tehtävässä on keksiä tarina, ja säveltää tarinaan sopiva musiikki, tai säveltää musiikki ja keksiä siihen sopiva tarina. Tarkempia ohjeita tehtävää varten ei ole, mutta esimerkkisävellys löytyy. Toinen sävellystehtävä on oman kalevalaisen laulun säveltäminen. Säestyssoinnut ja tahtien määrä sekä käytettävissä olevat sävelet on valmiiksi. Tehtävänannossa kehoitetaan rytmittämään sävellys samaan tapaan kuin laulu Varjele vakainen luoja.

Ritva Lehtelä – Anja Saari - Eeva Sarmanto-Neuvonen:

Suomalainen pianokoulu 1 (2003)

Ensimmäinen tästä pianokoulusta löytynyt sävellystehtävä oli kysymykset ja vastaukset. Tehtävässä oli kirjoitettu neljä tahtia melodiaa joka on ikään kuin musiikillinen kysymys. Oppilaan tehtävänä on säveltää neljän tahdin mittainen vastaus käyttäen samaa rytmiä ja samoja säveliä kuin kysymyksissä. Näiden lisäksi oli tehtävä, jossa oppilaan tehtävänä on säveltää sekä kysymys, että vastaus. Toinen kirjasta löytyvä sävellystehtävä on kahden valssin säveltäminen. Toinen valssi on duurissa, toinen mollissa. Säestys on annettu valmiiksi, oppilaan tehtävänä on säveltää melodia.

Leelo Kõlar – Tuula Raikamo – Hillevi Syrjälä:

Pianosta lentoon – pianonsoitto 1 (1992)

Pianosta lentoon kirjasarjan ensimmäisestä osasta löytyi neljä sävellystehtävää. Jokainen tehtävä oli sellainen, että kappaleessa oli sävelletty osa valmiiksi ja tyhjät tahdit tuli säveltää. Tarkempia ohjeita sävellysten tekemiseen ei annettu.

Robert Pace:

Soitamme pianoa & Tieto ja taito 1-4 (1961):

Robert Pacen pinokoulusarjaan kuuluu sekä ohjelmistovihko että jokaiseen osaan myös tehtävävihko. Sävellystehtäviä löytyi sekä ohjelmistovihoista sekä tieto ja taito - vihoista. Kirjoissa on paljon kysymys-vastaus tyyppisiä sävellystehtäviä. Monet sävellystehtävät on nimetty improvisaatiotehtäviksi, mutta kuitenkin tehtävään on annettu nuottiviivasto, johon improvisaation lopputuloksen voi kirjoittaa ylös. Tämän oppikirjasarjan sävellystehtäviin liittyy hyvin paljon myös soinnuttamista. Useissa tehtävissä sävellyksen sävellaji tai soinnut ovat valmiiksi annetut. Tutkimistani pianokouluista tämä sarja sisälsi määrällisesti

kaikkein eniten sävellystehtäviä. Tämä johtunee siitä, että sarja sisältää yhteensä kahdeksan kirjaa.

Pianokouluista löytyneet olivat melko erityyisiä, mutta niitä löytyi hyvin vähän. Tehtävät viittaavat Ahosen (2004) esittelemiin luovuuden etuihin musiikin opetuksessa. Vivo 1 kirjassa musiikilliseen luovuuteen ja ilmaisuun oli yhdistetty myös kielellisen luovuuden aluetta tarinankeksimisen muodossa. Muissa tehtävissä luovuus koski musiikin eri elementtejä, rytmiä, melodiaa sekä harmoniaa.

3.2.2 Musiikin perusteiden oppikirjoista löytyneitä sävellystehtäviä

Musiikin perusteiden oppikirjoissa rajasin etsintöjeni ulkopuolelle tehtävät joissa on tarkoitus keksiä itse pelkkä rytmi, ja poimin vain ne, jossa oppilas tekee itse koko sävellyksen. Kävin läpi 10 kirjasarjaa. Tässä kolme esimerkkiä erilaisista sävellystehtävistä pianokouluissa:

Priit Raik:

Perusaskel- Musiikinteorian ja säveltapailun oppikirja (2002 – 2003)

Kirjasarjan kaikissa kolmessa kirjassa on sävellystehtäviä. Tehtävien vaikeus etenee askelittain taitojen karttuessa (ks. Luku 2.5). Ensimmäisessä osassa on tehtävänantona yleisimmint: sävellä melodia tai tee oma sävellys. Toisessa osassa on muutamissa tehtävissä jo lisäohjeita, kuten: sävellä oma melodia ja lisää säestysoinnut. Kolmannessa osassa sävellystehtävissä on lisäohjeita kuten: Tee oma sävellys. Käytä II ja IV asteen sointuja. Näissä kirjan tehtävänannoissa ei rajata sävellysten tyyliä, vaan oppilas saa toteuttaa sävellyksensä haluamallaan tavalla tai opettajan ohjeiden mukaisesti. Huomattavaa on myös se, että säveltäminen aloitetaan heti ensimmäisessä osassa.

Mirja Kopra- Jussi-Pekka Nuto:

Yhdistetty musiikin teoria ja säveltapailu (1991 – 1992)

Kirjasarjassa on kolme osaa, joissa kahdessa ensimmäisessä osassa on enemmän sävellystehtäviä kuin viimeisessä. Ensimmäisessä osassa annetaan säveltämistä varten seuraavat ohjeet: Vältä suuria hyppyjä. Melodia täytyy pystyä laulamaan. Kappale päättyy sävellajin

perussäveleeseen. Ohjeissa mainitaan myös, että teoksen voi halutessaan sanoittaa. Näiden yleisohjeiden lisäksi tehtävissä on vaihtelevasti lisäohjeistusta.

Eero Hakkarainen – Esko Syvinki:

Musiikin luku- ja kirjoitustaito (1994 – 1996)

Tämän kirjasarjan kolmessa työkirjassa oli todella paljon sävellystehtäviä. Tehtävätyyppejä oli kaksi. Ensinnäkin on sävellystehtäviä joissa kappaleen alku on kirjoitettu, ja oppilaan on tarkoitus säveltää kappale loppuun. Toiseksi on runoja joita voi säveltää. Osassa runojensävellystehtävistä on annettu sävellaji, rytmi, tahtiosoitus tai valmiiksi, mutta osassa saa käyttää mielikuvitustaan täysin vapaasti. Työkirjojen esipuheissa mainitaan, että sävellykset olisi mahdollisuuksien mukaan esitettävä julkisesti, sillä ”jokainen taiteilija tarvitsee yleisönsä”. Tähän sopisi työmuodoksi opetussuunnitelman perusteissa mainitut sävellyskonserdit.

Näistä löydöksiä ja tehtävätyyppejä voi hyödyntää varmasti myös instrumenttiopetuksen puolella. Kaikki tehtävät viittaavat Ahosen (2004) esittelemiin luovuuden etuihin musiikin opetuksessa. Näissä tehtävissä yhdistyvät musiikin eri elementtien yhdistely, itsenäinen musiikillinen ajattelu, aktiivinen oppiminen sekä tehtävien vaikeus suhteutettuna osaamisen tasoon.

3.3 Tarinasäveltäminen

Esittelen tässä lyhyesti tarinasäveltämisen ideaksi opettajille. Tarinasäveltämisessä pääsee käyttämään sekä musiikillista, että kielellistä ilmaisua ja luovuutta.

Tarinasäveltämisen kautta oppilas voi ilmaista omia kokemuksiaan, ajatuksiaan ja tunteitaan. Tarinasäveltäminen sopii kaikenlaisille oppilaille, sillä tarinasäveltää pystyy jokainen, joka saa ääntä soittimesta, pystyy merkitsemään teoksensa mukaan apua käyttäen ja toistamaan sen, ja erottaa oman teoksensa muiden teosten joukosta. (Hakomäki, 2007, 15.)

Tarinasävellyksestä voi laulun tai sävelteoksen lisäksi syntyä muukin musiikillinen ilmaisu kuten musiikkitarina tai musiikkileikki. Tarinasäveltämiseen tarvitaan ainakin kaksi toimijaa: tarinasäveltäjä ja tarinasävellyttäjä. Tarinasäveltäjä säveltää ja tekee teoksen, sävellyttäjän tehtävä on herätellä säveltäjän mielikuvitusta, heittää ideoita ja kirjata teos muistiin. Teos on tärkeää merkitä muistiin sellaisella merkkijärjestelmällä, että soittaja pystyy teoksensa toistamaan. Aivan pienten kohdalla voidaan käyttää kuvionuotteja, mutta musiikkiopiston oppilaat osaavat toistaa teoksensa normaalista notaatiosta. Tarinasävellyksen tekemiseen tarvitaan hyvä ilmapiiri ja avoin tunnelma. Sävellyttäminen vie myös aikaa. (Mts. 16–39.)

Vivo 1 (2007) kirjassa ollut sävellystehtävä, jossa tehtävänä oli luoda tarina ja siihen sopiva musiikki, voisi toimia lyhennettynä versiona tarinasäveltämiselle instrumenttitunneilla ja musiikin perusteiden opetuksessa.

4 POHDINTA

Tätä työtä aloittaessani pohdin kauan, käytäntö työssäni sanaa säveltäminen. Minusta tuntui jotenkin sille, että säveltämisestä herää sellaisia mielikuvia, että vain suuret taitelijat ja erityisen lahjakkaat henkilöt säveltävät, koska se säveltävät oopperoita, sinfonioita ja suuria merkkiteoksia. Harrastelijoiden kohdalla puhutaan monesti laulujen tai biisien tekemisestä tai musiikin tekemisestä. Hyviä määritelmiä nämä jälkimmäisetkin, mutta päätin käyttää sanaa säveltäminen tultuani johtopäätökseen, että jokainen joka oman musiikillisen tuotoksensa tuottaa, tekee sävellyksen ja on näin ollen säveltäjä. Myös oppikirjoissa olleissa tehtävänannoissa käytettiin muotoa esim. ”sävellä laulu”.

Tämä työ osoitti, että sille kuinka luovat toiminnot kehittävät oppilasta, löytyy kirjallisuudesta paljon tukea ja perusteita. Tulevina opettajina meidän tulisikin musiikillisten taitojen opettamisen lisäksi ottaa huomioon myös oppilaan kasvun tukeminen sekä rohkaista lasta luoviin toimintoihin. Luoville toiminnoille tärkeää on hyvä ja avoin oppimisympäristö

Ketään ei voi pakottaa luovaan toimintaan tai säveltämiseen, sillä on olemassa hyvin erilaisia opettajia ja myös erilaisia oppilaita. On kuitenkin hyvä antaa ideoita sekä herättää ajatuksia. Koskaan ei tiedä, kuka oppilaista innostuu asiasta tosissaan ja löytää itselleen mielluisan ja kehittävän työmuodon. Olen kuullut muutamia keskusteluja siitä, kuinka soitto-tunneilla ja musiikin perusteiden tunneilla opitut asiat ovat jääneet irtonaiseksi osaamiseksi. Säveltäminen yhtenä työmuotona yhdistäisi näitä elementtejä ja toisi asiat konkreettisesti osaksi oppilaan omaa kokemusmaailmaa. Tulevina opettajina meidän on hyvä myös tietää millainen prosessi luovaan toimintaan sisältyy, jotta voisimme parhaan osaamisemme mukaan olla tukemassa tätä prosessia. Samoin tehtävänämme on luoda tällaiselle toiminnalle suotuinen ilmapiiri, jonka luomiseen mm. Amabile ja Piirto antavat hyviä vinkkejä.

Sävellyksen ottaminen osaksi opetusta on varmasti luonnollista ja sinänsä helppoa, että valmista sävellystehtävä materiaalia on jo olemassa, eikä tarvitse tyhjän päältä lähteä ideoimaan tätä opetusmenetelmää. Näiden lisäksi erilaisia improvisointitehtäviä, vapaansäestyksen sointukulkuja, runoja, tarinoita ja kuvia voisi hyvinkin käyttää inspiraation lähteenä. En tietenkään oleta, että kaikki opettajat sävellystä opetustyössään käyttäisivät, mutta

silti toivoisin mahdollisimman monen näin tekevän. Ensinnäkin toivoisin näin tehtävän opetussuunnitelmassa esitetyn ehdotuksen vuoksi. Tätä ehdotusta tuskin on sinne laitettu turhaan. Toiseksi toivoisin näin tehtävän, sillä sävellystyö edistää musiikin eri elementtien sisäistämistä ja opettaa uutta. Näiden lisäksi luova toiminta edistää lapsen hyvinvointia ja kasvattaa häntä. Myös muulla musiikkitoiminnalla on samanlaisia vaikutuksia, mutta luovuuden ja säveltämisen aspekti vie lapsen kasvun vielä pidemmälle, koska lapsi on tällaisessa työssä aktiivinen toimija. En malta olla korostamatta tässä työssä jo useasti mainittua asiaa, että tärkeintä ei ole toiminnan lopputulos, vaan oppilaan oppimisprosessi.

Tämä työ on läpileikkaus luovuudesta ja säveltämistyöstä osana opetusta. Jatkotutkimuksena tälle työlleni oli mielenkiintoista selvittää, kuinka paljon oppilaat tekevät omia sävellyksiään ja ovatko opettajat rohkaisseet oppilaita omien tuotosten tekemiseen. Lisäksi olisi mielenkiintoista selvittää, millaisia metodeja opettajat ovat käyttäneet tunneilla sävellystehtävissä.

Työni sai minut ajattelemaan, että olisi hienoa, jos musiikinopetusta varten olisi olemassa sävellyksen oppikirja. Idea syntyi sekä inspiraatiosta, että pettymyksestä. Pettymyksestä siitä syystä, että säveltämisestä oli hyvin vaikeaa löytää kirjallisuutta, sekä siksi, että oppikirjoissa oli paljon vähemmän sävellystehtäviä kuin olin ennalta odottanut. Jos tällaista sävellyksen oppikirjaa aloittelijoille/musiikin harrastajille ei kukaan lähiaikoina ole tekemässä, niin ehkäpä oman opetuskokemukseni ja sävellyskokeilujeni karttumisen myötä teen tulevaisuudessa sellaisen itse. Suunnittelemani kirja voisi edetä tehtävistä vaikeampiin oppilaan taitojen karttuessa. Se voisi sisältää erityyppisiä sävellystehtäviä ja antaisi selkeitä ohjeita sävellysten tekemiseen. Tämä teos voisi inspiroida opiskelijoita oma-aloitteiseen säveltämiseen ja tukisi taiteen perusopetuksessa mainittua säveltämistyötä osana opetusta.

LÄHTEET

Ahonen, Kari. 2004. Johdatus musiikin oppimiseen. Helsinki. Oy FINN LECTURA Ab.

Hakkarainen Eero; Syvinki Esko. Musiikin luku- ja kirjoitustaito 1 B. Työkirja. 1994. Porvoo. WSOY.

Hakkarainen Eero; Syvinki Esko. Musiikin luku- ja kirjoitustaito 2. Työkirja. 1995. Porvoo. WSOY.

Hakkarainen Eero; Syvinki Esko. Musiikin luku- ja kirjoitustaito 3. Työkirja. 1996. Porvoo. WSOY.

Hakomäki Hanna. 2007. Tarinasäveltämisen taito. Jyväskylä. PS-kustannus.

Jääskeläinen Kristiina; Kantala, Jarkko; Rikandi, Inga. 2007. Vivo piano 1. Keuruu. Otavan kustannusosakeyhtiö.

Kansanen, Pertti; Uusikylä, Kari (toim.). 2002. Luovuutta, motivaatiota, tunteita.

Kõlar Leelo; Raikamo Tuula; Syrjälä Hillevi. 1992. Pianosta Lentoon. Pianonsoitto 1. Keuruu. Otava.

Kopra, Mirja; Nuto Jussi-Pekka. 1991. Yhdistetty musiikin teoria ja säveltapailu 1/3. Tampere.

Kopra, Mirja; Nuto Jussi-Pekka. 1991. Yhdistetty musiikin teoria ja säveltapailu 2/3. Tampere.

Kopra, Mirja; Nuto Jussi-Pekka. 1992. Yhdistetty musiikin teoria ja säveltapailu 3/3. Tampere.

Koski, Jussi; Tuominen, Saku, Kärkkäinen, Ilkka. 2004. Kuinka ideat syntyvät. Luovan ajattelun käsikirja. Keuruu. WSOY.

Lehtelä, Ritva; Saari, Anja; Sarmanto- Neuvonen, Eeva. 2003. Suomalainen pianokoulu 1. Uudistettu laitos.. Helsinki. WSOY

Opetushallitus. 2002. Taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteet.

Pace, Robert. 1961. Soitamme pianoa osat 1-4. Helsinki. Musiikki Fazer.

Pace, Robert. 1961. Tieto ja taito osat 1-4. Helsinki. Musiikki Fazer.

Raik, Priit. 2002. Perusaskel 1. Musiikinteorian ja säveltapailun oppikirja. Yläsatakunnan sanomalehti/ Parkanon kirjapaino.

Raik, Priit. 2002. Perusaskel 2. Musiikinteorian ja säveltapailun oppikirja. Yläsatakunnan sanomalehti/ Parkanon kirjapaino.

Raik, Priit. 2003. Perusaskel 3. Musiikinteorian ja säveltapailun oppikirja. Yläsatakunnan sanomalehti/ Parkanon kirjapaino.

Salo, Heikki. 2006. {Kahle}Kuningaslaji. Laululyriikan käsikirja. Helsinki. LIKE.

Törnudd, Aksel. 1911. Yksiäänisten laulujen sävellysopas. Helsinki. Kustannusosakeyhtiö Otava.

Uusikylä, Kari; Piirto, Jane. 1999. Luovuus: Taito löytää, rohkeus toteuttaa. Juva. WSOY.